

TŘI VÝVOJOVÉ STUPNĚ ČLOVĚKA

Rudolf Steiner

Mojí snahou v těchto přednáškách bylo poznatky, které mají být v současnosti sděleny z důvodů spočívajících ve vývoji lidstva, ukázat v jistém smyslu z jiné strany, než jsou ukazovány například v knihách, které můžete o tomto předmětu obdržet. Tyto poznatky jsem chtěl osvětlit z hlediska bezprostředního prožívání, a právě proto snad mohu doufat, že díky nasycení jinak podávaných pravd bezprostředními skutečnostmi vědomí se leckteré věci některým z vás opět objasní novým způsobem. Ovšem ten, kdo si vyslechne pouze tyto přednášky a jejich předmětem se dosud tolik nezabýval, nalezne důležitý doplněk zde řečeného v mých knihách, například v právě vydané *Tajné vědě* nebo v knize *Jak dosáhnout poznání vyšších světů*. Po výkladu uvedeném ve včerejší přednášce bude pochopitelné, že jakmile vůbec začneme líčit vyšší světy, můžeme tak činit z různých hledisek. Viděli jsme přece, z kolika různých hledisek se nám ukazuje naše vlastní Já, jakmile ho při vstupu do vyšších světů vidíme zvenčí.

V jistém ohledu bych chtěl toto líčení i nadále podávat spíše zevnitř ven, a proto bych navázal na to, co jsme si včera řekli o logice srdce v protikladu k tomu, co je ve vnějším životě známo jako logika hlavy či rozumu. Už z včerejší přednášky jsme mohli poznat, že s logikou srdce se můžeme v lidském vývoji setkat dvakrát. Můžeme se s ní setkat ve vývojové formě, v níž to, co myslí srdce, dosud není prostoupeno logikou rozumu, logikou hlavy. Poukázali jsme na to, že jsou dnes ještě lidé, kteří by dokonce nejraději odmítli logikou rozumu se jakkoli zabývat a to, co vnímají a cítí jako pravdu, převádět v pojmy a myšlenky. Tento stav lidského vývoje v naší současnosti už tak docela nenajdeme; už ho najít nelze. Ať se totiž mezi dnešními lidmi porozhlédnete kdekoli, najdete všude, i tam, kde se ještě téměř zcela usuzuje z bezprostředních vjemů srdce, přinejmenším některé rozumové pojmy a myšlenky.

Kdybychom chtěli najít vývojový stupeň, který rozum dosud zcela vylučuje, museli bychom se ve vývoji lidstva vrátit daleko nazpátek a našli bychom pak předstupeň našeho dnešního lidského vývoje. Lze tedy říci, že z povahy popsaného samo o sobě vyplývá, že náš dnešní vývojový stupeň poukazuje na stupeň dřívější, kdy na základě podvědomí, na základě vědomí dosud neprostoupeného rozumem usuzovalo srdce. Dnes žijeme v době, kdy je tento původní úsudek srdce, tato původní logika srdce prostoupena pojmy a myšlenkami, zkrátka tím, co nazýváme logikou rozumu.

A podíváme-li se na všechno, co jsme si řekli včera, a uvážíme-li, že se člověk může vyvíjet, můžeme z našeho současného vývojového stupně poukázat na budoucí vývojový stupeň, o jehož dosažení dnes usiluje těch několik málo lidí, kteří mají na základě svého současného vědomí touhu či puzení v jistém ohledu předjímat budoucnost. Můžeme pohlížet na budoucí stav lidstva, kdy zde v plném rozsahu bude opět logika srdce, to znamená, že člověk bude opět schopen z bezprostřednosti svého cítění zřít pravdu. Pojme však do sebe také vývojový stupeň, kterým prochází mezi těmito dvěma, stupeň logiky, stupeň rozumu.

Můžeme tedy říci: Jako celé lidstvo nyní procházíme vývojovým stupněm rozumu, hlavy, abychom na vyšším stupni opět dosáhli toho, čeho na nižším stupni již bylo dosaženo: logiky srdce. - Zatímco na nižším stupni tato logika srdce nebyla prožhnuta a prosvětlena tím, co si člověk osvojuje rozumem, logika srdce na vyšším stupni bude prosycena, prožhnuta, prosvětlena tím, co si na nynějším stupni vývoje vydobyl prostřednictvím pojmů a myšlenek.

Máme tak před sebou tři vývojové stupně člověka: jeden, který leží před naší současností, jeden jako naši současnost a jeden budoucí vývojový stupeň. A vidíme z toho také smysl vývoje: K tomu, co

bylo získáno na dřívějším stupni, je připojeno něco nového. Nové se tedy přičleňuje ke starému, jež má být odžito a převedeno do budoucnosti.

Věc však můžeme poznat ještě blíže, právě na základě zkušeností těch, kteří v jistém ohledu již dnes dosáhli toho, co bylo jako dosažitelné popsáno včera: něčeho na způsob vyššího stavu vědomí, jímž mohou jasnozřivě vhlížet do vyšších světů. Snadno pochopíte, že tato proměna se dotkne nejen síly myšlení, ale že i ostatní duševní síly nabudou jiných forem, změní-li se síla myšlení.

Můžeme se tedy ptát: Jestliže se někdo duchovně-vědeckým školením vypracovává na vyšší stupeň poznání, jestliže postupuje od logiky hlavy, logiky rozumu k logice srdce, od myšlení hlavou k myšlení srdcem, mění se pak i ostatní schopnosti duše? - Vezměme si některou z těchto schopností (tyto věci, které jsou velmi složité, můžeme vysvětlit jen na příkladech), vezměme si jako příklad paměť. Paměť je duševní silou, stejně jako myšlení. Postoupí-li žák duchovní vědy ve svém vývoji výš, myšlení se změní; z myšlení hlavou se stane myšlení srdcem. Jak je tomu s pamětí?

S pamětí se v běžném životě za normálního vědomí setkáváme následujícím způsobem: Člověk má především vědomí přítomnosti. Vidí věci, které ho v přítomnosti obklopují v prostoru, vnímá a z vjemů si vytváří představy. To všechno může začleňovat do svého vědomí. Člověk ale může mít povědomí i o tom, co bylo v prostoru, avšak časově je oddělené. Toto si uvědomuje prostřednictvím paměti; pomocí paměti se člověk vrací z přítomnosti do minulosti. Jestliže si vzpomínáte na něco, co jste prožili včera, pak se ohlížíte v čase. Díváte se na něco, co už není ve vašem okolí, co však kdysi ve vašem okolí bylo. Každý, kdo v tomto směru prozkoumá paměť, zjistí, že na rozdíl od vědomí přítomnosti není vázána na místo, ale je vázána na čas. Za- pojíme-li svou paměť, díváme se nazpátek v čase. Tento druh činnosti vědomí se ovšem pro žáka duchovní vědy obrovsky mění.

Musím však výslovně poznamenat, že duchovní badatel samozřejmě nemá zapotřebí používat své vyšší schopnosti v každém okamžiku svého života. Má je, avšak uvádí je v činnost jen tehdy, chce-li bádát ve vyšších světech. Bádá-li ve vyšších světech, přechází jeho myšlení hlavou v myšlení srdcem. Pro obvyklé denní prožitky však duchovní badatel tyto duševní schopnosti, s jejichž pomocí se uvádí do vyššího vědomí, samozřejmě nepotřebuje; v každodenním životě myslí zrovna tak, jako myslí jiní lidé. Duchovní badatel však musí být schopen uvést se z normálního do nadnormálního stavu vědomí. To musíme mít stále na paměti. Nemůžeme říkat, že duchovní badatel musí vykazovat znaky [vyššího vědomí], jež byly popsány.

Paměť duchovního badatele se tedy mění ve všech případech, kdy se nachází ve stavu vědomí, v němž bádá v duchovním světě tak, že v něm vnímá pomocí podobné schopnosti, jakou je obvyklá paměť, jen s tím rozdílem, že nevnímá časově, nýbrž prostorově. Je to úplná proměna, která se s pamětí odehrává. Zatímco chce-li si člověk na něco, co prožil včera, vzpomenout v obvyklém vědomí, ohlíží se v čase a snaží se jakoby vyzvednout včerejší události, v případě pokroku v duchovním poznání je tomu u žáka duchovní vědy tak, že minulé prožívá zároveň se současným, jen od sebe oddělené prostorově, zhruba tak, jako kdyby stál zde a dveřmi se díval do vedlejší místnosti. Je tomu tedy tak, že včerejší události se nacházejí v prostoru současně, jen od dnešních událostí jsou jakoby oddělené vzdáleností a to, co spočívá dále nazpět v čase, je pouze v prostoru náležitě více vzdáleno než to současné. Můžeme tedy říci, že pro duchovního badatele se události, které se jinak paměti jeví v časové posloupnosti za sebou, vynořují vedle sebe a on musí jaksi putovat od jedné události k druhé.

Jestliže si důkladně promyslíte, co již bylo řečeno v předchozích přednáškách, poznáte, že to, co bylo právě vyloženo, je v naprostém souladu s dříve řečeným. Bylo řečeno, že v duchovním světě se člověk musí s věcmi a bytostmi spojit. Jestliže tyto věci a bytosti jsou od nás v čase hodně vzdáleny, musíme jít k nim a spojit se s nimi. Musíme se vrátit, jít po časové linii, jako by to byla čára v prostoru, a s bytostmi a věcmi se spojit. Můžeme říci, že s ohledem na duševní schopnost paměti se čas, jakmile vstoupíme do duchovního světa, proměňuje v určitý druh prostoru.

Paměť se tedy pro žáka duchovní vědy stává podstatně novou schopností. Minulou událost vidí tak,

jako kdyby tu byla i v přítomnosti, a čas, který uplynul, posuzuje podle vzdálenosti, jíž je od něj oddělena. Z toho tedy můžete poznat, že minulost se žáku duchovní vědy jeví jako něco, co se nachází v prostoru vedle sebe. Jakmile získá tuto formu paměti, je pro něj bádání v minulosti jako čtení událostí, které se zastavily. Toto čtení zastavených událostí nazýváme čtením v kronice Akáša. Je to svět, v němž se čas stal prostorem. Označujeme-li svět, v němž žijeme, za fyzický, můžeme svět, v němž se čas stal prostorem, označit za svět Akáši. To mění celé vnitřní, duševní uzpůsobení skutečného, pravého mystika, neboť to, co se v běžném životě nazývá časem, zde v této formě již vůbec není.

Právě na tomto příkladu lze krásně poznat, jak věci, nahlížíme-li na ně subtilně ze správného stanoviska, jsou v nádherném souladu. Představte si jen, co by s člověkem v běžném životě bylo, kdyby své myšlení nedokázal uvést do souladu s pamětí, kdyby svou logiku rozumu shledával v rozporu s tím, co říká jeho paměť. Takový případ si můžete snadno zkonstruovat. Představte si, že byste před sebou měli nějaký dokument, který ponese datum, řekněme, 26. března. To je vjem, který máte ve svém současném vědomí. Byli jste však při tom, když se stala událost, jež je v tomto dokumentu zapsána; vrátíte se k příslušnému dni a vaše paměť vám řekne, že to muselo být o den dříve. Máte tedy, abych tak řekl, případ hrubého ražení, kdy se vaše současné vědomí dostane do rozporu s vědomím vaší paměti. Takové případy lze ve fyzickém světě zpravidla snadno korigovat. Mnohem obtížnější je korigovat omyl v duchovním světě; člověk totiž může sám vnášet omyly do duchovního světa prostřednictvím své povahy. Ve fyzickém světě obecně nebývá omyl v myšlení zas až tak zlý, neboť vnější poměry fyzického světa korigují omyly samy od sebe. Když někdo například nevěnuje náležitou pozornost ulici a zapomene, že musí zahnout doprava, aby se dostal domů, a místo toho zahne doleva, brzy svůj omyl pozná. Na fyzické pláni tedy omyl není zas až tak zlý. Avšak na duchovní pláni tak pohodlnou korekci omylů nemáme; člověk tam musí mít v sobě jistotu, aby se takovýchto chyb vyvaroval. Musí vynaložit tu nejpečlivější přípravu na to, aby tuto jistotu získal. Omyl v duchovním světě by člověka přišel mnohem dráž, jediná chyba by mohla vést do propasti. Musí existovat určitý soulad mezi logikou srdce a tímto právě popsaným druhem paměti, stejně jako existuje soulad mezi logikou hlavy a pamětí obvyklého vědomí.

Způsob, jakým se podle údajů duchovní vědy vyvíjíme výše, dává ovšem záruku, že zde takový soulad bude. A tady se dostáváme k větě, kterou si má žák duchovní vědy brát vždy k srdci, totiž že člověk porozumí všemu fyzickému v podstatě teprve tehdy, nebude-li je brát jako takové, nýbrž jako příměr něčeho nadsmyslového, něčeho duchovního. V mozku máme skutečně fyzický nástroj pro logiku hlavy.

To je věc, kterou může díky běžné vědě každý znát. Stejným způsobem ovšem nemůžeme říci, že ve fyzickém srdci máme nástroj pro logiku srdce. Neboť logika srdce je něco mnohem duchovnějšiho než logika hlavy a naše srdce není stejnou měrou fyzickým orgánem pro myšlení srdcem, jako je náš mozek fyzickým orgánem pro myšlení rozumu. Nicméně určitý příměr ve své fyzické srdeční soustavě přece jen máme. Jestliže totiž myšlení srdcem přeměňuje čas v prostor, pak ve chvíli, kdy vnikneme do duchovního světa, musíme celou svou bytostí ustavičně putovat, musíme vstoupit do ustavičného koloběhu.

To je také rozhodně pocit, který má člověk, jenž od běžné paměti postoupí k vyšší paměti duchovního badatele. Zatímco člověk s běžnou pamětí se domnívá, že pevně stojí v přítomnosti a ohlíží se za minulostí, má duchovní badatel vnitřní prožitek, že prochází časem nazpátek, že čas odměřuje svým krokem. A toto vědomí se navenek projevuje v prožívání naší krevní soustavy, která také musí být v ustavičném pohybu, chceme-li vůbec žít. Ve své krvi neustále vykonáváme pohyb od srdce po těle a zase zpět. Oběh krve vám dává obraz pohybu. Krev se neustále pohybuje, což znamená, že to, co patří srdci, je v ustavičném pohybu. To, co patří k hlavě, v odpovídajícím ustavičném pohybu

nenajdete. Jednotlivé části mozku vždy zůstávají na místě, kde jsou, a mozek je tak skutečně fyzickým příměrem pro vědomí, jež se odehrává v prostoru. Cirkulace proudící krve, šťávy srdce, je obrazem pohyblivosti, jež je vlastní myšlení srdcem, jak ho vidíme u duchovního badatele. Cokoli fyzického je tak příměrem odpovídající duchovní skutečnosti. Je vpravdě neobyčejně zajímavým faktem, že ve své krevní soustavě máme obraz jistých schopností duchovního badatele a také světů, v nichž se duchovní badatel pohybuje.

Jestliže tedy stoupáme k pochopení vyššího vědomí, vhlížíme doslova do jiného prostoru, do prostoru, jež obvyklé vědomí vůbec nezná, do prostoru, který by vznikl tehdy, pokud by se plynutí času stále sráželo. Uvažte: Kdybyste před sebou chtěli mít to, co jste prožili včera, musel by okamžik z včerejšího prožívání jakoby ustrnout. V dalším okamžiku je celý svět už zase jiný; okamžik, který je teď a už zase není, by musel být zadržen jako na nějaké momentce. Každý okamžik by musel být takto zadržen a pak by tyto po sobě jdoucí fotografie musely být poskládány vedle sebe v prostoru. Pak byste měli to, co má duchovní badatel skutečně v živé podobě před sebou. Nemá před sebou jen obvyklý prostor, nýbrž prostor, který je zcela jiné povahy. Takový prostor se velmi podstatně liší od prostoru, v němž obvykle žijeme. V obvyklém prostoru nikdy nemůžete vytvořit obraz duchovního prostoru. Neboť vezmete-li fyzický prostor a pokusíte se narýsovat někde čáru, můžete tuto čáru narýsovat jen v rámci tohoto prostoru. Mimo tento prostor se vůbec nedostanete. To, čím duchovní badatel prochází v duchovním prostoru, nikdy nemůžete zakreslit do obvyklého prostoru. Pro duchovního badatele se čas stává prostorem, v němž kráčí od jednoho bodu k druhému.

Vidíte tedy, že obvyklé vědomí je uzavřeno v prostoru; vůbec z něj nemůže ven. Nicméně duchovní badatel se ven dostává. Ví, jak se musí pohybovat, chce-li se například dostat k událostem, které se odehrály, řekněme, před čtyřmi nebo pěti dny. Prochází nazpátek obrazy událostí posledních čtyř nebo pěti dnů, jakoby podél čáry. Tato čára je takového charakteru, že ji nelze v prostoru narýsovat dvojrozměrně ani trojrozměrně ztvárnit. Obvyklé vědomí si ji vůbec nedokáže představit, neboť není s to opustit trojrozměrný prostor. Duchovní badatel však vychází z obvyklého prostoru ven a vstupuje do prostoru, který má další, v pravém smyslu čtvrtý rozměr. Prostor, do něhož duchovní badatel vstupuje, když získá novou paměť, má o rozměr víc než obvyklý prostor; je to rozměr, který ve fyzickém prostoru nenajdete. Musíme tudíž mluvit o tom, že duchovní badatel v okamžiku, kdy získá tuto vyšší paměť, vystoupí ze tří rozměrů prostoru. Poukázali jsme nejen na to, že takový pojem čtyřrozměrného prostoru je myslitelný, ale že existuje zcela určitá schopnost, totiž vyšší lidská paměť, pro niž je tento čtyřrozměrný prostor skutečností.

Každá věc má v jistém ohledu také svou odvrácenou stranu a má ji i rozvíjení duševní schopnosti, kterou jsme si právě popsali. Do- stane-li někdo pokyny k vývoji do vyšších světů, je cílem, který má před očima, dosažení této prostorové paměti. Pokud však projdete tímto vývojem nebo si o něm necháte vyprávět od druhých, kteří takovýto vývoj započali, zjistíte, že tito lidé si možná budou stěžovat (pokud věc dosud neprohlédli; neboť když ji prohlédnou, nestěžují si, nýbrž dívají se na ni jako na něco zcela přirozeného): Dříve jsem měl vynikající paměť, co jsem však začal s přípravou, moje paměť zeslábla. - Odpovídá to ovšem zcela správnému prožitku. Obvyklá paměť na tomto stupni vývoje skutečně zprvu dozná újmy. To je zkušenost, kterou lze získat. Kdo to ví, nebude z toho nijak na rozpacích; ví totiž, že za to obdrží plnohodnotnou náhradu, jakmile se dostane téměř až na hranici, kde by to mohlo začít být nebezpečné. Bude mít sice velké problémy, má-li si vzpomenout na něco, co prožil včera, za to však obdrží náhradu, že se mu před duší vynoří obraz. V tomto obraze stanou před duchovním zrakem události, které prožil, v živé podobě; tyto minulé skutečnosti se vnutí jeho vědomí v obrazech. A je to paměť mnohem věrnější a jistější než ta, kterou člověk v životě obvykle má.

Proto také o lidech, kteří mají za sebou jistý vývoj, můžete slychat, že prošli něčím, co by se dalo nazvat zatemněním paměti, a že pak prožili rozjasnění této paměti v nové formě. A

tato nová paměť je velmi zvláštní, protože minulé věci staví před oči v obrazech. Tato paměť je lepší než obvyklá paměť, neboť obvyklá paměť má jeden velký nedostatek: ukazuje věci ve značně stínovité a vybledlé podobě a jednotlivosti se ztrácejí. Naopak pro paměť, která je před nás staví jakoby v prostorových obrazech, se jednotlivosti opět vynořují. Vše se tu vybarvuje a rozlišuje a věrnost paměti nesmírně vzrůstá.

Vidíme tedy, že se objevuje nová duševní schopnost, která ovšem nemá povahu vzpomínky, myšlenkové, představové vzpomínky na něco minulého, nýbrž má povahu pohledu na toto minulé. Vidíme, že se vynořuje nová duševní schopnost; avšak mezi tím, co dnes této duševní schopnosti odpovídá, a tím, čím se tato duševní schopnost může stát, vidíme cosi jako zatemnění příslušné schopnosti. Aby člověk mohl získat novou paměť, stará paměť v jistém ohledu ubývá, zatemňuje se. Nová paměť pak zažívá stále větší rozmach. Mezi těmito dvěma duševními schopnostmi se tedy nachází něco jako zatemnění.

Musíme tedy rozlišovat tři duševní stavy paměti: stav obvyklé paměti, jež může mít určitou míru věrnosti, pak něco na způsob zatemnění a potom opětovné rozjasnění paměti v nové formě. Stav, kdy takováto duševní schopnost dosahuje své výše, se výrazem východní filosofie nazývá „manvantara“, zatímco u stavu, kdy dochází do minulosti. A když takto pohlížel do minulosti, viděl to, z čeho sám vzešel. Díky tomu si můžeme vysvětlit pietu, s níž se člověk ohlížel za minulostí, a bezprostřednost vědomostí, které o minulosti měl.

Představili jsme si tedy tři po sobě následující stavy lidstva a nyní musíme poněkud důkladněji nahlédnout do podstaty člověka, chce- me-li se dostat dál v pochopení lidského vývoje. Takovým, jaký dnes člověk je, se teprve stal - o tom nás může poučit už jen vnější fyzické pozorování - a nebyl takový vždy. K současnému stavu se nutně utvářel z jiných stavů, z jiných forem svého bytí. Co se týče jeho duševní bytosti, připomenuli jsme jeden dřívější stav, protože jsme mohli poznat, že je podobný stavu, jehož člověk dosáhne v budoucnosti, až projde silou lidského myšlení.

Jestliže si nyní připomenete, co bylo řečeno včera a předevčírem, že člověk ve svém současném stavu může metody, které mu poskytne duchovní učitel, použít na svou duši, aby se dále vyvíjel, pak si musíte říci: Bylo by nemyslitelné, že by to mohl udělat na dřívějším stupni. Bylo by nemyslitelné, že by se člověk mohl z dřívějšího stavu rovnou přeměnit do budoucího stavu. Zároveň bylo přísně zdůrazňováno, že má-li postoupit k vyšším stupňům, musí do své duše nejprve přijmout plody současného stavu. Žádný stupeň lidského vývoje nelze přeskočit; každým stupněm je třeba projít.

Člověk tedy, aby byl v budoucnu možný jeho vývoj, aby vůbec mohl jít dále k tomu, co jsme si představili jako nesmírně významný ideál, musel být nejprve vzdělán k současnému stupni. Než člověk dospěje k vyšší logice srdce, musí rozvinout logiku hlavy. Ta má svůj nástroj v mozku a míše. Viděli jsme ovšem, že mozek a mícha jsou utvořeny ze sil, jež jsme našli v říši rozumu, tedy ze sil, jichž se nám dostalo z říše rozumu. Všechno ostatní bylo odraženo nazpět a vpuštěny byly jen síly z říše rozumu, aby v nitru mohla být vytvořena ona úžasná stavba našeho mozku. Můžeme tedy říci: Lidský mozek mohl vzniknout díky tomu, že člověk získal schopnost vyloučit z jeho utváření všechny ostatní říše a vpustit jen říši rozumu.

Srdce má v sobě něco, co můžeme nazvat bezprostředním spoluprožíváním. Jestliže tato logika srdce, jež probíhá v podvědomí, vystoupí se zřetelnější mluvou, ukáže i srdce s pohybem krve zcela zřetelně, že je výrazem logiky srdce. Můžeme vidět, že opakovaná bolest nad nějakou ztrátou, kterou máme znovu a znovu před očima, v nás může bezprostředně něco vyvolat - něco, co se pak projeví v celé tělesnosti, možná dokonce i v jejím zchřadnutí.

Budeme tedy moci pochopit, že je-li náš mozek vytvořen silami říše rozumu a naše budoucí zduchovnělé srdce musí být vytvořeno silami říše praobrazů, pak je naše současné srdce vytvořeno silami duchovní říše. Naše srdce se nám tak ukazuje jako orgán, jenž poukazuje na základ v člověku, který tu už musel být předtím, než byl vytvořen orgán jeho myšlení. Co tu dnes máme v lidské hlavě, tedy mozek, mohlo být vytvořeno teprve poté, co bylo

vytvořeno lidské srdce. Vidíme tu něco, co vám může dát úplně jinou představu o lidském těle, o vnější lidské tělesnosti. Tak jak se orgány nacházejí v prostoru vedle sebe, poukazují nám na to, že nejsou rovnocenné, ale že mozek je pozdějším útvarem než srdce. Srdce je starší orgán. Srdce muselo být v jistém ohledu vytvořeno nejdříve a teprve pak se na základě srdce mohl jako další útvar začlenit mozek. To, co se nám tu ukazuje, je neobyčejně zajímavé. Ukazuje se nám totiž, že když máme dva orgány vedle sebe, dopouštíme se naprostého omylu, pokládáme-li je za rovnocenné. Jedině tehdy postupujeme správně, řekneme-li: Mozek je mladším útvarem, srdce starším. - Abychom našli původ srdce, musíme se podívat do starších dob, než když chceme pochopit původ mozku.

Takový orgán se ovšem nepřestává vyvíjet, i když se vytvoří jiný. Můžeme proto říci: Srdce tu muselo být dříve než mozek. Když ale mozek vznikl a vyvíjel se, vyvíjelo se dál i srdce, přetvářelo se. - Srdce, jaké je teď, tudíž vykazuje dvě proměny, zatímco mozek jen jednu jedinou. Srdce tedy nepochopíme tím, že ho prostě postavíme v prostoru vedle mozku, nýbrž pochopíme ho jen tehdy, budeme-li ho chápat jako orgán starší než mozek. Kdo prostě postaví lidské srdce do prostoru vedle mozku, ten se podobá člověku, který uvidí čtyřicetiletého muže vedle patnáctiletého jinocha a řekne: Stojí vedle sebe, budu je tedy také brát v úvahu společně a představu o jejich uzpůsobení si a pralaji v případě paměti, nachází v celém vývoji. Jestliže si představíme například srdce a mozek člověka, jak jsou dnes ve fyzické tělesnosti vedle sebe, zjistíme, že srdce a mozek se po nějaký čas vyvíjely souběžně. Půjdeme-li dále do minulosti, dostaneme se k počátku vytváření mozku. To však není počátek vytváření srdce. Musíme jít mnohem dále do minulosti, ke stupni, kdy srdce ještě nebylo ve spojení s mozkem, kdy sem dosud neproudily síly říše rozumu, ale pouze síly duchovní říše. Můžeme tedy rozlišovat mezi stavem [ve vývoji] člověka, kdy do jeho bytosti jako nejvyšší síly plynuly síly duchovní říše, a stavem, kdy do jeho bytosti plynou i síly říše rozumu. Mezi těmito dvěma stavy leží něco jako pralaja ve velkém, to znamená, že celý lidský vývoj se zatemní a znovu se objeví v nové fázi.

Od současného člověka, který má srdce a mozek, pohlížíme zpět do minulosti, k člověku dřívějších dob, jenž dosud mozek neměl a byl člověkem srdce; chceme-li se však od současného člověka vrátit do minulosti k tomuto člověku srdce, musíme projít pralajou, v níž byla vnější lidská existence vymazána. A až bude jednou v budoucnosti dosaženo vyššího stavu - jehož dnes může v duchu dosáhnout duchovní badatel - takovým způsobem, že se projeví i navenek tělesně, pak budeme mít zase jiný stav člověka. Neboť si dovedete představit, že člověk, který má mozek, vypadá jinak než člověk, jehož ústrojnost se vyjadřuje v srdci. Člověk srdce musí navenek vypadat jinak než člověk mozku.

Dnes však ještě duchovní badatel nemůže měnit svou vnější podobu. Jestliže sestoupí bůh, musí tak učinit v dnešním lidském těle. Takže toho, čeho dnes lze duchovním vývojem dosáhnout, je prozatím dosahováno v neviditelných člancích; v budoucím stavu lidstva se změna vyjádří i ve fyzickém těle. To znamená, že si musíme představit, že člověk v budoucnosti bude i navenek vypadat úplně jinak. Jeho mozek a srdce se zcela promění a k mozku si vytvoří nový orgán. A jako se nyní mozek klene nad srdcem, bude tento budoucí orgán opět v určitém poměru k mozku. Mezi současným stavem člověka a jeho budoucí formou se ovšem zase nachází pralaja, to znamená, že současný stav existence lidstva musí být navenek fyzicky vymazán a musí následovat stav nový.

Musíte si ovšem představit, že tyto proměny mohou nastat jen díky tomu, že se změní všechny poměry. Změny v člověku mohly nastat jen díky tomu, že se změnilly všechny poměry. Během stavu starého Měsíce proudily do lidské říše jen síly z duchovní říše, kdežto na dnešní Zemi k nám plynou síly z říše rozumu a na Jupiteru do nás poplynou síly z říše praobrazů. Tyto tři stavy žijí za zcela rozdílných vlivů přicházejících z duchovních světů. Jaksi z jednoho konce jsme si ukázali to, co naše školská věda nemůže najít. Už jsem říkal, že naše školská věda chce pomocí otáčející se kapky oleje objasnit, jak vzniká planetární soustava. Po tomto pokusu, který se provádí ve školách, kde se olejovou kapkou prostrčí kotouč z tvrdého papíru a pomocí špendlíku se kapka uvede do rotace, 17 by nějaký bystrý

hoch vlastně musel říci: Jenže to by venku ve vesmíru přece také musel stát nějaký obrovský pan učitel a roztáčet onu mlhovinu. - Jenom proto, že hoši byli odvyknuti klást takovéto otázky, spokojí se s podáním pana učitele. Máme tedy přinejmenším představu o tom, jak vzniká planeta z předchozí formy. Nemáme sice učitele, který by roztáčet kapku oleje, mohli jsme však vidět jisté vesmírné bytosti, jež z různých duchovních říší působí sem na Zemi. Mohli jsme vidět, že ze sil duchovní říše se vytváří starý Měsíc, ten je přetvářen silami zasahujícími z vyšších světů a poté budou zasahovat síly ze světa ještě vyššího. Vidíme tedy, jak duchovní svět pracuje ve fyzickém světě.

Vylíčil jsem vám ovšem, že takový, jaký dnes člověk je, by nemohl být, aniž by byl v souladu se vším, čím je naše dnešní Země. Utváření člověka musí odpovídat utváření celé Země a utváření celé Země musí odpovídat utváření člověka. Dovedete si ovšem představit, že naše dnešní Země, taková, jaká je, naprosto není možná jinak než v jisté vzdálenosti od Slunce a v jisté souvislosti s planetami. Představíte-li si, že by ve sluneční soustavě bylo něco posunuto, pak by bylo všechno úplně jiné a tím i člověk. Půjdeme-li tedy zpět k dřívější planetě, ke starému Měsíci, pak musel být součástí zcela jinak uspořádané soustavy než nynější Země. Zásahem bytostí z říše rozumu se tedy změnila nejen naše Země, nýbrž celá naše sluneční soustava se stala jinou, když se starý Měsíc proměnil v nynější Zemi.

Vidíme tedy, že lze vskutku najít nit, která nás vede od proměny člověka, mikrokosmu, malého světa, k proměně celého makrokosmu, velkého světa. Vidíme při práci jednotlivé říše, které makrokosmos a mikrokosmos přetvářejí; jsou to tytéž bytosti, jež se na obou činí. Vrátime-li se do doby předcházející naší dnešní sluneční soustavě, dostaneme se nejprve k něčemu na způsob zatmění. Navenek to vypadá, jako by to byla jakási plynná mlhovina, na této mlhovině však ustavičně pracují bytosti z duchovních říší. Předtím vidíme ještě dřívější soustavu, z níž vzešla naše dnešní sluneční soustava.

Půjdeme-li ještě dále a stále dál do minulosti, dostaneme se konečně ke stavu, který je úplně jiný než dnešní stav a je dnešnímu stavu natolik nepodobný, že vůči tomuto stavu obvyklé tázání končí. Musíme se naučit tázat se jinak, dospějeme-li k těmto úplně jiným stavům světa. Proč se vůbec tážeme? Tážeme se proto, že náš rozum je uzpůsoben určitým způsobem. Viděli jsme však, že náš rozum sám se utvořil teprve s naším mozkem. Naše rozumové otázky tedy postrádají jakýkoli smysl, dospějeme-li do stavů, kdy náš mozek dosud nebyl vytvořen. Ve světech, které teprve tvoří základ světa rozumu, nemá dotazování se na rozumové pojmy žádný smysl; tady musíme přejít k jiným prostředkům bádání a poznávání, než jsou ty, které nám dává rozum. Lidé, kteří ovšem nevidí dále než na špičku svého nosu, budou vskutku věřit, že obvyklou formou tázání je možné vybádat celý svět. To však možné není, nýbrž je třeba udělat si jasno v tom, že každou věc lze vybádat pouze po jejím způsobu. V případě světa, jenž předcházel našemu, se něčeho dobereme jen tehdy, podnikneme-li v sobě síly, které se vyjadřují v myšlení srdcem.

Vidíme tedy, že člověk se musí změnit dokonce i s ohledem na své tázání a svou zvědavost. A i když není nutné, abychom byli tak nezdvořilí jako onen muž, který těm, kdo se ptali, co pánbůh dělal do doby, než stvořil svět, odpověděl, že si řezal pruty, aby ztrestal ty, kdo kladou tak zbytečné otázky, přesto je v této odpovědi dána jistá informace o tom, že člověk se musí změnit i s ohledem na způsob svého tázání, chce-li postoupit k poznatkům vyšších světů.

Videň, 30. března 1910

GA 119